

**ПОЗНАВЧАЛЬНА ВИХОВНА РОБОТА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МОБІЛЬНОСТІ УЧНІВ ПТНЗ**

У статті розглядається проблема формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників під час позанавчальної роботи. Акцентується увага на важливості впровадження виховних програм з розробки проектів.

Ключові слова: мобільність, позанавчальна робота, проект, майбутні кваліфіковані робітники.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. В умовах сьогодення соціальний і економічний стан України потребує подальшого розвитку активності, самостійності й творчих здібностей фахівців робітничих професій. Нагальною стає проблема забезпечення держави кваліфікованими, ініціативними робітничими кадрами. Модернізація сучасного змісту професійно-технічної освіти базується на продовженні розроблення та реалізації на практиці державних стандартів, заснованих на компетенціях; модернізації матеріально-технічної бази; впровадженні інформаційно-комунікативних технологій у навчально-виробничий процес та забезпеченні науково-методичного супроводу всіх навчальних дисциплін.

Педагогічний процес у професійно-технічному навчальному закладі – цілеспрямована, мотивована, організована та змістовно наповнена система взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки тих, хто навчається, до професійної діяльності й суспільного життя. У педагогічному процесі об'єктивне, соціальне переходить у суб'єктивне, індивідуально-психічне надбання людини, тобто відбувається процес розвитку. Спрямованість процесу розвитку має зумовлюватися, зокрема, новими вимогами до претендентів на робочі місця, які висуває ринок праці. Серед них: готовність до неперервної самоосвіти й удосконалення професійної кваліфікації, ділової комунікації, співробітництва, до дій у нестандартних ситуаціях, здатність самостійно приймати відповідальні рішення, критично мислити, керувати власною поведінкою і діяльністю, уміти працювати з інформаційними джерелами і ефективно поводитися в конкурентному середовищі.

Таким чином, мова йде про професійну компетентність, в основу якої покладено професійну мобільність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Цілісності педагогічного процесу в закладах професійно-технічної освіти досягають завдяки органічній єдності процесів навчання, виховання, розвитку й професійної підготовки.

Структурні компоненти педагогічного процесу: мета, зміст, форми, діяльність того, хто навчає, діяльність того, хто навчається, результат їхньої взаємодії. Але розгляд структурних компонентів підлягає правилам системного підходу. Системний підхід означає, що явище об'єктивної діяльності розглядається з позиції закономірностей системного цілого і взаємодії його частин; це і утворює особливу гносеологічну призму аналізу або особливий вимір реальності [1, с. 145].

За системним підходом, щоб сформувати в учня якості професійно мобільної особистості, забезпечення навіть найвищої ефективності навчально-виробничого процесу є недостатнім.

На виконання цього завдання необхідно спрямувати і позанавчальну навчально-виховну роботу. Питанням професійного виховання в системі професійної освіти присвячені праці В. Булавко, Я. Гнутель, Р. Гуревич, А. Лігоцького, І. Лікарчука, М. Пузанова, Г. Терещенко, С. Челишева, І. Сухніна та ін.

Проблему організації виховного процесу в позаурочний час у сучасному навчальному закладі досліджують у різних аспектах: визначення концептуальних засад організації

позанавчальної виховної роботи (Гончаренко С. І., Новосельський В. Ф., Оржеховська В. М., Постовий В. Г., Хлебнікова Л. О., Чорна К. І. та ін.); проблема змісту і напрямів позаурочної виховної роботи (Дем'янюк Т. Д., Канишевська Л. В., Капська А. Й., Кобзар Б. С., Рибалка В. В., Свириденко С. О., Щербань П. М. та ін.).

Але питання орієнтації позанавчальної роботи у системі професійно-технічної освіти на те, щоб майбутній кваліфікований робітник пізнав себе, свої якості, здібності, свій потенціал на конкретному етапі, усвідомив свої потреби, сильні й слабкі сторони, виробив власну систему цінностей, спроектував майбутнє професійне становлення, наразі залишається актуальним.

Метою статті є обґрунтування важливості позанавчальної виховної роботи у формуванні професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як засвідчує педагогічна практика, учнівський контингент професійно-технічних навчальних закладів має свої особливості, які треба брати до уваги під час організації навчально-виховного процесу. Це перш за все професійний принцип комплектації навчальних груп. Як наслідок, неможливість установа тисного зв'язку із родиною учня через територіальну віддаленість їхніх місць проживання; до вступу до професійно-технічного навчального закладу учні навчались у різних школах, а отже, і вимоги, що висувались до них у попередніх навчальних закладах, не були єдиними; специфіка майбутньої професійної діяльності учнів професійно-технічного навчального закладу може обумовлювати однотатевий склад групи. Також не можна не враховувати і те, що більшість вступників до навчального закладу має початковий чи середній рівень успішності, є учні з ненормованою поведінкою, яких відносять до категорії «важких». Вкрай важливим є й те, що хоча комплектація груп і здійснюється за професійним принципом, але мотиви вступу на навчання в учнів різноманітні. Їх умовно можна поділити на три групи: пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, невизначені з майбутнім у професійному плані, зовсім не пов'язані з подальшими життєвими планами. Для учнів першої групи характерне відповідальне ставлення до навчання: вони дисципліновані, мають гарну успішність, активні, прагнуть брати участь у поза навчальній роботі. Якщо учні першої групи є помічником майстра виробничого навчання, то в учнів другої і особливо третьої групи часто знижується інтерес до навчання, виявляється тенденція до деструктивної поведінки, що, природно, позбавляє їх можливості виявлення соціальної відповідальності, зокрема у старшому віці, коли виникає нагальна потреба у самоствердженні та професійному самовизначенні [2, с. 124].

У процесі позанавчальної роботи учень є не стільки об'єктом соціально-педагогічного впливу, як суб'єктом взаємодії з іншими суб'єктами. Причому реальні зміни особистості учня, його характеру можливі лише за наявності у нього бажання і потреби у самовдосконаленні. Аналіз наукових педагогічних публікацій, присвячених формам і методам залучення учнів професійно-технічних навчальних закладів до різних видів позанавчальної роботи, що забезпечують формування якостей професійно мобільної особистості, дає змогу виділити найбільш доцільні для цього блоки діяльності, зокрема, громадської та суспільно-корисної. Навчаючись у професійно-технічному навчальному закладі, учні можуть вільно обирати гурток, секцію, клуб і т. д.

Серед основних завдань позанавчальної роботи у професійно-технічному навчальному закладі можна виокремити:

- виховання любові до обраної професії, поваги до праці, людей праці;
- розширення і поглиблення знань та вмій з дисциплін, що вивчають учні;
- більш ґрунтовне роз'яснення сутності техніки і технологій, пов'язаних з майбутньою професією учнів;
- пробудження інтересу до конструювання, раціоналізаторства, винахідництва;

– формування в учнів елементарних умінь дослідницького характеру.

Розглядаючи позакласну роботу як одну із форм освітньої і виховної роботи, її будують за притаманними їм принципами, але, враховуючи особливості позакласної роботи у професійно-технічних навчальних закладах, перш за все слід виділити:

- спрямованість на професію, якою оволодівають учні;
- добровільність у залученні учнів до позаурочної діяльності з урахуванням їхніх інтересів і здібностей;
- самодіяльність, що передбачає підвищення ролі самих учнів, органів учнівського самоврядування;
- колективність позаурочної роботи учнів, що сприяє розвитку творчої особистості.

У «Положенні про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах» зазначається, що виховна робота передбачає планування заходів, спрямованих на поєднання навчання з національно-патріотичним вихованням, впровадженням принципів загальнолюдської моралі і духовності, розвитком творчих здібностей, талантів та забезпеченням соціального захисту учнів, слухачів [3, с. 145].

Усі позаурочні виховні заходи у професійно-технічному навчальному закладі мають бути професійно спрямовані, тобто сприяти формуванню професійно важливих якостей, а відтак і якостей майбутнього професійно мобільного кваліфікованого робітника. Для того, щоб це було так, необхідно залучати учня до активної позаурочної діяльності – тільки в такому разі у нього будуть формуватися необхідні якості. Тому було б правильніше говорити не «позаурочна виховна робота», а «позаурочна виховна діяльність», яка тісно пов'язана з навчально-виробничим процесом і спрямована на формування професійно мобільних якостей особистості майбутнього кваліфікованого робітника і забезпечення його професійної самореалізації. Підтвердженням цього є думка В. Петрович про те, що виховна діяльність існує всередині більш складної педагогічної системи і здійснюється на уроках у процесі викладання загальноосвітніх і спеціальних дисциплін, у позаурочній роботі, на заняттях гуртків, секцій, клубів та ін. як викладачами-предметниками, так і класними керівниками, майстрами виробничого навчання, вихователями, культорганізаторами, іншими педагогами [4, с. 47].

Багатовимірність відносин сучасного учня з навколишнім середовищем, залучення його до різноманітних систем як суб'єкта повинна визначати зміст позаурочної виховної діяльності у професійно-технічному навчальному закладі. При цьому необхідно також урахувати, що не завжди навколишнє середовище, в якому перебували учні до вступу в професійно-технічний навчальний заклад, справляло позитивні впливи, «більшість учнів профтехучилищ мають серйозні хиби саме в особистісній сфері як негативні наслідки в системі сімейного і шкільного виховання» [5, с. 84]. Тож формування особистості учня періоду ранньої юності, його виховання і підготовка як майбутнього конкурентоспроможного кваліфікованого робітника до виробничої діяльності – це складний процес опанування ним системи загальнонаукових і спеціальних (за професією) знань, умінь та навичок, засвоєння у свідомості та впровадження у практику життя системи морально-етичних, соціальних та інших поглядів, навичок і звичок культури поведінки. У результаті негативного соціального впливу частина учнів виявляє моральну нестійкість, моральну незрілість, має аномалії в характері, що призводить до серйозних порушень дисципліни, аморальних вчинків. Тому зміст та основні напрями позаурочної виховної діяльності з учнями у професійно-технічному навчальному закладі мусять бути динамічними, постійно оновлюватися відповідно до вимог суспільства та потреб учнів і можуть охоплювати такі напрями: діяльність з адаптації учнів до вимог, умов освітнього процесу в професійно-технічному навчальному закладі; морально-правовий, художньо-естетичний, фізично-спортивний, еколого-натуралістичний, валеологічний, військово-патріотичний, оздоровчий,

бібліотечно-бібліографічний, гуманітарний; соціальний захист; діяльність з батьківським колективом та ін. Не випадково першочерговою є діяльність з адаптації учнів до умов навчання і життєдіяльності у професійно-технічному навчальному закладі. Адаптація (лат. пристосування) – це підсумковий етап професійного самовизначення людини, який розглядається як процес або результат процесу пристосування працівника в початковий період його роботи на певному підприємстві (6, с. 15). Метою профадаптації у період навчання у професійно-технічному навчальному закладі є знаходження оптимального співвідношення між особистістю та оточенням, і тоді створюються умови не лише для оволодіння фаховими знаннями, навичками, уміннями та ознайомленням з виробництвом, правилами поведінки, що властиві певній професійно-соціальній групі, але й підвищується мотивація навчальної діяльності.

Наш педагогічний досвід засвідчує, що умовою успішної адаптації є актуалізація професійно-пізнавального інтересу. Тому виховна діяльність із першокурсниками повинна починатися з діагностики особистісних особливостей учнів, виявлення рівня їхніх знань, мотивів навчання, поведінки. Як правило, цю роботу проводять класні керівники та психологи за участі майстрів виробничого навчання, які відіграють важливу роль у становленні й розвитку особистості учня, формуванні у нього професійно мобільних якостей. В основі роботи з учнями має лежати індивідуальний підхід, реалізація якого у педагогічній практиці потребує дотримання ряду принципів. А. С. Макаренко, розкриваючи технологію організації виховного процесу, наголошував на тому, що вихователь повинен знати життя й особливості характеру кожного вихованця, його прагнення, сумніви, слабкості й гідності [7].

Значно розширює відомості про учнів використання сукупності методів вивчення особистості, зокрема таких, як різного виду спостереження; тестування; узагальнення незалежних характеристик; моделювання ситуацій; педагогічний експеримент тощо. Спостереження повинні мати систематичний характер. Розрізняють різноманітні види спостереження – безпосереднє й опосередковане, відкрите й приховане, безперервне й дискретне, монографічне й вузьке та ін. Щоб успішно використати спостереження для вивчення особистості, треба проводити його з конкретною метою. Одним із напрямів виховної роботи у професійно-технічних навчальних закладах є вивчення контингенту учнів у динаміці його розвитку.

На основі узагальнення педагогічного досвіду, аналізу науково-методичної роботи можна стверджувати, що метою формування професійно мобільного кваліфікованого робітника для практичної діяльності класних керівників груп досить ефективним є залучення учнів до проектної діяльності. Так, у професійно-технічних навчальних закладах, які були базовими під час проведення педагогічного дослідження, реалізовувалися такі проекти, як «Я профі», «Моя робітнича професія», «Свято презентацій професій», «Конкурс професійної майстерності», свято випуску «Крок у самостійне життя».

Для проектування виховних програм визначена модель проекту «Методичні засади організації позанавчальної роботи з майбутніми кваліфікованими робітниками в умовах професійно-технічного навчального закладу». Метою проекту є формування майбутнього кваліфікованого робітника, здатного до виконання ефективної професійної діяльності і конкурентної боротьби на сучасному ринку праці. Завдання цього проекту: формувати готовність до професійної мобільності; долучити учнів до професійних традицій і цінностей, норм корпоративної етики; сприяти розвитку творчості, вихованню волі до праці, до самовдосконалення в обраній професії; сприяти формуванню позитивної позиції по відношенню до навколишнього світу, людей праці, до себе. Для досягнення мети і реалізації завдань проекту доцільно використовувати такі організаційно-педагогічні форми позанавчальної виховної діяльності: години спілкування, гуртки, клубні об'єднання, лекторії, зустрічі з представниками різних професій, екскурсії, тренінги, турніри, конкурси професійної майстерності, змагання,

розроблення учнями власних проектів.

У проекті використовуються такі методи виховання: індивідуальні бесіди, дискусії, заохочення, переконання, вимога, метод ситуацій, метод доручень, ігрові методи, взаємовиховання, метод проектів.

Під час роботи над проектом можна виділити такі напрями: суспільно-корисна діяльність учнів (самообслуговування в їдальні, прибирання кабінетів і прилеглої до будівлі навчального закладу території); учнівське самоврядування (розподіл повноважень – староста, профорг, фізорг та ін.) і відповідальність між членами групи з метою її згуртування й розвитку професійних організаторських умінь учнів; основні напрями позаурочної діяльності ПТНЗ з формування професійно мобільних якостей учнів (соціально-реабілітаційний, національно-патріотичний, художньо-естетичний, соціокультурний, еколого-натуралістичний, спортивний, дозвілєво-розважальний, діагностика індивідуальних психологічних особливостей учнів). Діяльність за визначеними напрямками дає можливість створити в групі атмосферу довіри й взаємодопомоги; сприяти згуртованості групи; розширити й поглибити міжособистісні стосунки; розкрити учням свої внутрішні особистісні ресурси; збагатити досвід професійної взаємодії із соціумом на мікро- і макрорівні й вибудувати свою професійну перспективу.

Діяльність за цим проектом здійснюється у чотири етапи: 1 етап – підготовчий (розроблення проекту); 2 етап – констатувальний (первинне збирання і аналіз необхідного матеріалу); 3 етап – формувальний (реалізація проекту); 4 етап – узагальнювальний (аналіз і оцінка результатів діяльності).

Очікуваний результат проекту: розвиток системного підходу до професійного самовизначення і професійного виховання молоді; поглиблення обґрунтованості й усвідомлення вибору свого освітнього і професійного шляху; прискорення процесу адаптації майбутніх кваліфікованих робітників у трудових колективах і на робочих місцях; формування майбутнього професійно мобільного кваліфікованого робітника.

Така модель виховного проекту сприятиме формуванню фахової компетентності майбутнього професійно мобільного кваліфікованого робітника.

Висновки. Спрямовуючи позанавчальну виховну роботу в професійно-технічному навчальному закладі на формування в учнів перш за все загальнолюдських якостей особистості, виховання у закладах професійно-технічної освіти має бути професійно спрямованим. За вимогами сьогодення випускник закладів професійно-технічної освіти має бути професійно мобільним.

На основі узагальнення педагогічного досвіду, аналізу наукового доробку можна стверджувати, що для формування професійної мобільності, як індивідуальної професійної якості майбутніх кваліфікованих робітників у системі позанавчальної роботи доцільно проектувати виховні програми на основі розробленої моделі проекту «Методичні засади організації позанавчальної роботи з майбутніми кваліфікованими робітниками в умовах професійно-технічного навчального закладу». У подальшому науково-теоретичного обґрунтування потребують розроблення структури та змістовного наповнення проектів позанавчальної виховної роботи з урахуванням особливостей місць майбутнього працевлаштування у відповідних галузях виробництва випускників професійно-технічних навчальних закладів.

Література

1. Аверьянов А. Н. Системное познание мира: Методологические проблемы / А. Н. Аверьянов. – М. : Политиздат, 1985. – 236 с.
2. Ігнатенко, Г. В. Професійна педагогіка : навчальний посібник / Г. В. Ігнатенко, О. В. Ігнатенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 352 с.
3. Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних

навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки України № 419 від 30.05.2006 // Інформ. зб. МОН України. – 2006. – № 28. – С. 16–32.

4. Петрович В. С. Організація позаурочної виховної діяльності учнів вищих професійних училищ: дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Валерій Степанович Петрович. – К., 1997. – 229 с.

5. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога : дис. д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Олександра Антонівна Дубасенюк. – К., 1996. – 527 с.

6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

7. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса // А. С. Макаренко / Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / под ред. И. А. Каирова. – М. : Педагогика, 1977. – С. 177–255.

А. В. Игнатенко

ВНЕУЧЕБНАЯ ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА В СИСТЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПТУЗ

В статье рассматривается проблема формирования мобильности будущих квалифицированных рабочих во время внеучебной деятельности. Акцентируется внимание на важности использования воспитательных программ по разработке проектов.

Ключевые слова: мобильность, внеучебная работа, проект, будущие квалифицированные рабочие.

H. Ihnatenko

EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL ACTIVITY IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL MOBILITY FORMING OF VOCATIONAL SCHOOLS STUDENTS

The article examines the problem of forming intending skilled workers professional mobility during extracurricular activity. Attention is accented on the importance of educational programs introducing for development of projects.

Key words: mobility, extracurricular activity, project, intending skilled workers.

УДК 378.14: 371.214.46:[004.78:51]

О. В. Семеніхіна

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО ПОГЛЯДУ НА ВИКОРИСТАННЯ ПДМ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ

Описано педагогічне дослідження впливу спецкурсу з використання програм динамічної математики на формування у майбутнього вчителя математики критичного погляду на вибір певної програми та застосування її інструментарію. Базою для дослідження став СумДПУ ім. А. С. Макаренка. На рівні значущості 0,05 за критерієм знаків підтверджено гіпотезу про те, що при вивченні спецкурсу потрібно вивчати кілька таких програм та вимагати від студентів здійснювати постійний порівняльний аналіз застосованого інструментарію.

Ключові слова: педагогічний експеримент, ПДМ, використання комп'ютера в навчанні математики, підготовка вчителя математики, критерій знаків.

Постановка проблеми. Арсенал навчальних засобів сучасного вчителя математики сьогодні обов'язково містить комп'ютерні середовища математичного спрямування, серед яких окремою групою можна виділити програми динамічної математики (ПДМ). Вони характеризуються передбаченою розробниками можливістю динамічно змінювати вихідні математичні об'єкти для візуалізації їх властивостей. Серед таких програм варто виділити